

Ставлення до перейменування закладів культури та історичних пам'яток

Результати якісного дослідження

Квітень 2023 р.

Досліджуємо громадську думку з 2011 року

Метод: якісне дослідження методом глибинних інтерв'ю з діячами культури, політологами, філософами, істориками.

Кількість: 7 глибинних інтерв'ю. Особливістю вибірки було те, що залучались як прихильники перейменувань, так і противники, що дало можливість побачити максимально широкий спектр думок і поглядів з досліджуваної тематики.

Мета дослідження: виявити ставлення цільової групи перейменувань загалом та до ідеї перейменування Національної музичної академії ім. Чайковського зокрема

Умовні позначення:

У білих прямокутниках вказується фактично зібрана інформація
Курсивом вказуються прямі цитати респондентів та коментарі модератора

У червоних прямокутниках – висновки і рекомендації

Синіми стрілками позначено логічні або причинно-наслідкові зв'язки

Росія як імперія намагалась забрати всі культурні надбання собі («вивчають глибинно історію Росії і бачать що вона як імперія прироощуючи землі забирала найкращі імена собі»). Так, за словами експерта, робили й інші імперії.

Історію країни будували люди різних національностей («люди других народів, кроме російського, которые тоже вложили существенный вклад в копилку достижений украинского народа будучи не этническими украинцами»).

Далеко не завжди в Україні є можливість запропонувати альтернативу, яка була би такою ж потужною, як «спірні» постаті, зокрема, Чайковський («Є постаті: Лятошинський, Лисенко, але їх теж не знають, бо в них мало такого репертуару. І люди ходити не будуть»).

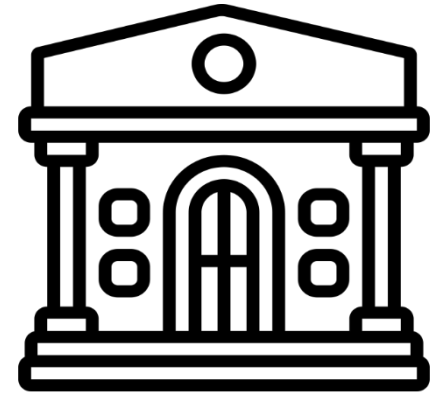
На сьогодні українським композиторам за кордоном трохи допомагає привернути увагу до своєї творчості війна (оскільки підвищилась цікавість до України), але загалом потрібно мати чималі ресурси на «розкрутку».

Україна була частиною і російської імперії, і СРСР («Ми всі в Росії були, Україна 300 років була і ще СРСР час»).

Історично складалось так, що людям нав'язувались певні наративи через постаті, якими мали пишатись.

Чимало людей стали відомими як громадяни саме СРСР, але й чимало з них так і лишились невідомими.

Поява прізвища Чайковського у назві НМАУ є певною закономірною історичною подією («цілком можливо бути як з негативної точки зору, не можу розмірковувати про забарвлення, важливий сам факт»).

Джерела, на які посилались як на вдалі концепції:

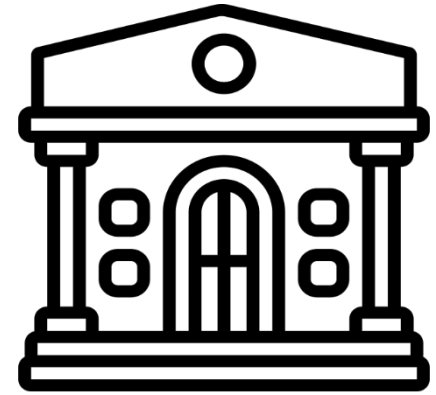
- Сергій Плохій, «Брама Європи».
- Напрямок постколоніальних студій.
- Томсон, «Трубадури імперій».

Різні думки експертів часто сходяться у тому, що історію потрібно знати. Але від цієї тези висуваються різні стратегії поведінки із історичною пам'яттю.

1. Індивідуальний підхід до кожної історичної постаті або події («зрозуміти, чи варто увіковічувати персону певну в назвах чи тощо, або ми маємо просто чітко усвідомити, що ця людина тут працювала, але несли нам колоніальні наративи імперські, і ми маємо враховувати це»).

Необхідно гарно відрефлексувати минуле і «рухатись далі як незалежна європейська нація» («колоній багато було, окрім нас, і на основі вивчення різноманітного досвіду мають формуватись наші кроки»).

В рамках даної концепції не йдеться про «відміну» когось («це буде не правильно з точки зору еволюції мистецтва/науки»). Але «якщо зв'язки дійсно з нинішньою державою агресором, вони мали вплив, то це потрібно констатувати».

Скоріше за все, індивідуальний підхід до кожної особистості є компромісом. Але як саме підходити – питання дискусійне.

2. Доводити «українськість» щодо «спірних» історичних постатей, «виривати» з «імперського», «радянського» та інших контекстів тих, хто має ознаки українського («Всій земній кулі не доведете. Але, мені здається, ми маємо це робити. Цей процес почався, ми маємо довести і повернути»).

Війна підсилює важливість «відбирання» у Росії спірних постатей, адже Росія може розвалитись, а Україна має зберегти культурне надбання («Там був конкурс Чайковського, то чого б тут його не зробити? Я просто для прикладу, не треба лише на Чайковському зациклюватись»).

Якщо цього не робити, то, на думку деяких експертів, виходить, що Україна робить велику послугу Росії.

3. «Цінувати, плекати тих, хто працював тут»
(«Навіть під час СССР історичних постатей увагою плекали»). Якщо певний діяч з минулого є нашою гордістю, то у історичних контекстах змінити нічого вже не можна, але не можна і відмовлятися від нього, а потрібно приймати.

У цьому контексті інколи лунала думка про те, що в історії трапляються певні викривлення («Бачення історичної перспективи і професіоналізм викривлюється, щодо тих фігур тієї історії»).

Під час висловлення цих двох підходів експерти зазначали, що має бути достатньо інформації, виважені дії. І точно не має бути *«просто розпорядження все декомунізувати – і все»* («Навіщо Леніна валити, можна ж перенести його десь у музей і хай там паломники ленінські приїжджають моляться на нього, а їм пояснюють там про історію України тих років і що робив він з нами»).

4. Пам'ятати, але не надто перейматись.

Позиція ґрунтується на тому, що наразі під час війни неможливо об'єктивно оцінити ті чи інші постаті.

Було наголошено на важливості правильної комунікації («Яценюк та інші ходили спокійно до меморіалу у парку Перемоги. Потім вже включились у ідеологічну гонитву. Знову ж-таки, неправильна комунікація була»).

Висловлено твердження про те, що у питаннях культури не може бути простих рішень. А радикалізація – є якраз простим рішенням (тобто, на думку експерта, неадекватним).

Потрібно чути інші точки зору (говорилось як побажання до студентів, які радикально виступають за перейменування НМАУ).

Максимально широкі обговорення рішення про перейменування або ні можуть бути вдалою спробою почути всі сторони (а запит на це є у всіх).

Перейменування сприймаються значною мірою як реакція на військову агресію з боку росії. І далі обговорюються в цьому контексті.

Процес обговорення чи треба перейменувати і якщо треба, то як породжує конфлікти (*«проблема перейменувань породила високий градус напруження і конфліктність»*).

Важливе запитання, чи є перейменування частиною війни. І тут є як позиція людей, які вважають це власним фронтом (а кожне перейменування власним внеском в Перемогу над росією), так і позиція тих, хто говорить, що від того, як буде перейменована та, чи інша вулиця *«хлопцям, які на передовій, яким возять там гуманітарну допомогу, їм ні тепліше, ні ситніше від того не буде»*.

Дискусії щодо перейменування породжують конфлікти, які самі по собі можуть нашкодити (*«Це не правильно, не конструктивний підхід»*).

Уникнення конфліктів – важлива цінність. Саме з цією метою і необхідно створювати процедури перейменування (групи, ради, тощо)

Є підозри, що тема з перейменуваннями підіймається для того, щоб відволікти увагу від більш нагальних проблем. (*прим. Аналітика. Хоча це говорилось в контексті Києва, ту саму логіку можна застосувати і до Міністерства*)

Опоненти установи, яка займається перейменуванням можуть (прямо чи через ЗМІ або спеціально залучені громадські організації) показувати на те, що міністерство займається перейменуваннями, щоб відволікти увагу від внутрішніх проблем.

Важливий аспект – залучення людей до процесу перейменування. Так, прихильники перейменування говорять про наявність механізмів залучення до прийняття рішень (*«Вирішують більшістю, політика демократична»*), а противники напроти – говорять, що не всіх спитали (*«Є одні люди, є інші... що ж ви всіх не вислухали?»*).

При проведенні перейменування, як і при відмові від нього, необхідно забезпечити максимальну участь людей у цьому процесі. Щоб всі відчували, що їх думка була якщо не врахована, то щонайменше почута

Якщо рішення про перейменування прийняте, то добре сприймаються різні варіанти голосування за ту чи іншу назву (*«варіанти дали і громадськість обирає, ті кому цікаво це»*).

Часто виникає питання, чи пов'язаний діяч (як той, від чого імені відмовляються, так і той, до імені якого приходять) з конкретним закладом/вулицею. Відповідно, якщо пов'язаний слабо, або не пов'язаний, то це є сильним аргументом позбутись його імені (*«заклад має носити ім'я українського діяча, що жив і помер в Україні»*).

Важливий аргумент як на користь перейменування (цей діяч слабо пов'язаний з закладом/територією), так і на користь залишити назву (заклад/територія пов'язаний зі «старим» іменем і не пов'язаний з «новим»).

Щодо окремих діячів (кого респондент вважає великими) є пропозиція не повністю відмовитись від імені, але зменшити його присутність (*«Хай ім'я буде увіковічене десь але просто не в такому великому масштабі»*).

Таке обговорення корисне для відповіді на запитання, щодо прізвищ, які можуть мати стосунок до України або до світової культури, але присутність яких у назвах істотно завищена.

Важливо відмітити, що позиція прихильників перейменувань набагато більш чітка і однозначна. *(«чи є проти перейменування аргументи? Ні, немає»).*

Для таких людей дуже легко пояснити чому треба перейменовувати, але для того, щоб пояснити, чому НЕ треба – необхідні значні зусилля і аргументація.

Прибирання «символів агресора» *(«У нас з нею війна, ми не можемо використовувати їх символи»).*

Одне з важливих запитань, чи є той чи інший історичний діяч **«російським символом»** чи **«всесвітнім надбанням»** *(«його розглядали просто як еталон. А зараз вже розглядають як точку зору політики РФ»).*

Тож фактична тема дискусії, чи треба перейменовувати чи ні полягає в тому, чи є певна особистість символом **«країни агресора»**.

Перейменування допомагають національній свідомості, оскільки знають можливість пам'ятати своїх героїв *(«допомагає пам'ятати своїй діячів, українські прізвища»).*

Для таких людей навіть припустимо, щоб люди не знали нові прізвища, бо хоч поцікавляться історією *(«спочатку люди дивуються, потім цікавляться а хто ж це чиїм прізвищем назвали і дізнаються що це була така відома людина»).*

Позиція щодо того, що необхідно «позбутись імперських символів і імперської культури» для того, щоб стати більш незалежними (*«відмова від імперського спадку позитивний процес», «Це нарешті той процес коли ми відрубуємо це коріння»*).

Перейменування затягли дуже сильно (*«це треба було робити ще з 1991 року, а не лише зараз»*).

Затягування з перейменуванням призвело до значних проблем, зокрема до того, що є багато людей, які захищають московський патріархат в Лаврі.

Є акцент на тому, що нинішня хвиля перейменувань – продовження тенденції, що почалась у 91 році. (*«Чекістів, Маркса, Леніна та інші вулиці зникли»*).

Фактично для таких людей йдеться про відновлення чи створення реальної незалежності України від росії.

Людей, що «не хочуть затягувати», необхідно максимально залучати до дискусії. Таким чином, щоб вони вносили свій внесок, поживавлювали роботу системи вцілому.

Від «імперських»/«російських»/«радянських» символів необхідно відмовлятись. Проте для цього необхідні більш чіткі критерії, який з символів є такий, а який - ні

Загальне незадоволення тим, де і як робляться перейменування («великий бордель зараз»).

Непотрібно перейменовувати виключно для того, щоб «показати росії»

Немає чітких критеріїв перейменування (на відміну закону про Декомунізацію). Відповідно, до кожного з перейменувань мають бути висунуті певні претензії

Рішення **занадто емоційні**. Через цю емоційність перейменовують те, що не потрібно було б. (прим. Аналітика. Хоча в якості прикладу називались вулиці радянських маршалів, які звільняли Київ, але можуть бути й інші претензії).

Відбуваються «перегини» через занадто високу емоційність.

Перейменування **зараз не на часі**, бо по-перше, є більш нагальні проблеми, а по-друге, на перейменування витрачаються ресурси («Якщо ми змінимо 10 вулиць, 15 назв, війська російські відійдуть від якогось кордону? Ні»). (Прим аналітика. В давньому дослідженні в першу чергу говорилось про час і зусилля людей, проте в інших говорять і про необхідні фінансові витрати)

Окремі респонденти називають діяльність з перейменувань «беззмістовною».

Необхідне системне (на рівні країни) визначення, яких назв необхідно позбутися і чому, а які – можна залишити.

Під час перейменувань не враховуються всі точки зору. Присутні претензії на кшталт «мене не спитали».

Цілком можливі інформаційні вкиди через узагальнення моментів, коли не було проведено опитування на загальну ситуацію з перейменуванням, що зменшуватиме підтримку перейменувань як явища.

Суперечки навколо перейменувань породжують розколи в середині країни (*«ми продукуємо ненависть і дроблення це, за різними ознаками»*).

Перейменовуючи вулиці ми продовжуємо політику. Яка була при радянській владі (*«Раніше можна було у будь-якому місті проспект чи вулицю Леніна, а зараз коли приїдеш то або Незалежності, або Соборності. Все. Ми йдемо по тій же лінії комсомольців»*).

При перейменуванні «забули» велику кількість борців за незалежність України зі східних областей (*«На території Східної України до 54-55 рр. Продовжувалась антирадянська боротьба, велика кількість народоборців Харкова були проти нав'язування позиції радянської і т.д.»*)

Аналіз і виявлення таких історичних постатей міг би покращити процес перейменування у східних областях.

Несприйняття «націоналістів» мешканцями центральних і східних областей України.

Завдяки окремим людям, про Україну знають в інших країнах.

Є люди, чия творчість є спадком всього людства, незважаючи на те, чи були вони імперцями. (прим. Аналітика. В даному дослідженні таким персонажем був Чайковський, але в інших схожих дослідженнях згадували про Сікорського, який був монархістом).

Вулиці називають новими іменами про яких ніхто не знає (*«сусіди не знають хто це навіть»*).

Потрібні інформаційні кампанії (щонайменше локальні), де пояснювалось би чому було перейменовано саме так, хто ці люди, честь яких перейменовано.

Присутня позиція, що ми – правонаступники УРСР. Відповідно, частина того, що було в УРСР – частина нашої історії, тож неможна від нього відмовлятися (*«Ми правонаступники УРСР. НЕ СССР, а Україна тодішня»*).

Необхідно використовувати «наукову методологію» для того, щоб визначатись, чи треба перейменовувати, чи ні.

В умовах відсутності єдиної методології, різні люди можуть пропонувати різні підходи, які призводять до різних результатів. Наслідком чого є конфлікти. Тож необхідна ЄДИНА, методологія, спираючись на яку різні дослідники прийдуть до аналогічних результатів.

Щодо перейменування спірних назв є пропозиція відкласти рішення на час після перемоги, оскільки:

- Стануть меншими емоції .
- Буде розроблена чітка методологія.

Важлива частина – наявність **чіткої і зрозумілої бюрократичної процедури** (*«не можна поки прибирати назву, ми на Захід же йдемо, там бачите як? Бумажка, лукашка»*).

Необхідне підтвердження добровільності всіх зацікавлених людей навколо перейменування.

Важливо довести всім, що всі думки враховані. Власне для цього і пропонували тривалі процедури.

Установа (університет) який перейменовується має створити для цього спеціальний орган, який би вивчив цю проблему всебічно (*«щоб складалась чітка експертна комісія, але ці експерти щоб були з різних галузей і дійсно експертами були»*).

Хоча створення таких органів і вимагає додаткових витрат (як ресурсних. Так і часових), результат буде непротивічним і безконфліктним.

Ініціатива про перейменування має виходити *«від суспільства»*

Необхідна **більш тривала за часом процедура** перейменування. З одного боку, всі зможуть долучитись, а з іншого – рішення буде менш емоційним і більш виваженим.

Критерії щодо нових назв

При перейменуванні необхідно зважати в першу чергу на **думку мешканців території**, яку перейменовують, а вже потім, на думку «середнього містянина». (*«От у нас в Києві не всі кияни, я киянка від і до, але у нас багато людей приїхали сюди»*).

Фактично, це – продовження обговорення процедури, за якою необхідно визначатись, як саме перейменувати.

Окремі побажання **відійти від називання вулиць** на честь певних прізвищ, замінивши на нейтральні назви, або такі, що не пов'язані з діячами (*«Я избегал бы названиями именами конкретных героев войны»*).

Була пропозиція робити нейтральні назви (*«я була у Нью-Йорку, там все просто, Авеню 5»*).

Історичність назви. Говорилось в двох контекстах:

1. Якщо обирається прізвище, то необхідно дивитись, якій внесок зробила людина ім'ям якої хочуть назвати, або чiego імені позбутись (*«облесть и заслуги какого-либо персонажа в этой сфере деятельности, в которой занято это бюджетное заведение»*).
2. Повернення старих назв. Так було побажання навіть повернути «дореволюційні» назви (*прим. Аналітика – малає на увазі революція 1917-ого року*).

Прийняття назви громадськістю та відсутність конфліктів навколо неї. Про це говорили як прихильники перейменувань, так і противники.

Узагальнюючи думки експертів, можна виокремити наступні блоки критеріїв, за якими можна визначати приналежність діячів до російських чи українських.

Географічний. Місця народження, навчання, проживання, роботи, поїздок, смерті, поховання тощо («народився/навчався, виросла тут і тощо, мала тут знайомих, той же київський контекст», «країна, де творить, також має значення і є критерієм»).

Творчий:

- Внесок у розвиток культури, мистецтва, науки («його внесок, в історію своєї країни та світу»),
- Використання у напрацюваннях матеріалів тієї чи іншої країни («твір, там де присутній український мелос чи твір музичний побудований на українській народній пісні»).

Самоідентифікація і позиція («можливо, він там десь висловлювався за Україну чи проти України. У своїх листах, чи в книжках, чи ще десь»).

Мова («Немало важливо, якою мовою писала чи спілкувалась, зберегла твори свої»).

Зазначено, що взагалі чітко визначити такі критерії не є можливим.

Узагальнений критерій щодо географії та творчості: «если творчество имело какое-то влияние на развитие этих территорий, то отказываться не нужно» («вірші, якщо митець – поет, що він писав про Україну»).

Генетичний.
Національність, походження предків діяча.

Одне твердження про те, що жодних критеріїв не було запропоновано Мінкультом (а, на думку експерта, мав би).

Деякі експерти по-іншому вирізняють критерії, наприклад, відносячи місце народження до походження.

Було зазначено, що визначати за цим критерієм непросто («я розумію, наскільки це складно – визначити національні критерії, приналежності, етнічності, тут ще питання і питання»).

Джерела, з яких експерти пропонували брати інформацію для визначення за критеріями:

- Епістолярний спадок діячів (*«І часто ці діячі чітко пишуть про свою ідентифікацію. Вони писали чітко, чим і ким він вважає себе»*).
- Праці експертів, які спеціалізуються на конкретному діячеві.
- Підручники.
- Тематична література.
- Відкриті джерела на кшталт Вікіпедії (*«Але я розумію, що вона відкрита і є там помилки, треба враховувати»*).
- Інтернет загалом (*«Зараз усе є в інтернеті, книжки мало хто знаходить зараз, це вже якісь фахівці, професори шукають в бібліотеках»*).

Зазначено, що характеризувати діячів за критеріями мають експерти, які, у свою чергу, мають бути компетентними (*«Чіткі люди, як от Інститут експертизи, а не люди просто з регаліями, що до вивчення проблеми не мають відношення, а просто поширюють якусь інформацію», «він має чітко знати про нього все на світі, якщо про Корольова говоримо»*).

Пролунала думка про важливість урахування контексту, в якому жив діяч (*«не можемо розглядати когось поза часом/контекстом»*).

Ситуацію визначення ускладнює відсутність довіри до науки (*«В нас немає довіри, залучення науки до вирішення суспільних проблем»*).

Зазначено, що експертам варто знали методологію постколоніальних студій, де є перелік слухних критеріїв для визначення.

Популярність різних джерел інформації про діячів варто проаналізувати за допомогою кількісного дослідження. Це дасть змогу з'ясувати, на які джерела спиратись у випадку проведення інформкампанії.

Розбіжності у думках експертів є більш істотними не щодо переліку критеріїв, за якими визначати приналежність, а щодо джерел інформації про діяча: природно, що ті, хто бере інформацію, наприклад, досліджуючи епістолярний доробок, можуть мати інші висновки, аніж ті, хто читає Вікіпедію.

Відповідаючи на це запитання, експерти висловлювали різні думки, інколи навіть протилежні:

- Уникань не помічали («*назагал відчуття такого немає*»).
- Уникання мають місце.
- Уникання є майже скрізь.

Окремі тези про те, що ігнорування помічали, але більше у політиків, ніж в експертному середовищі.

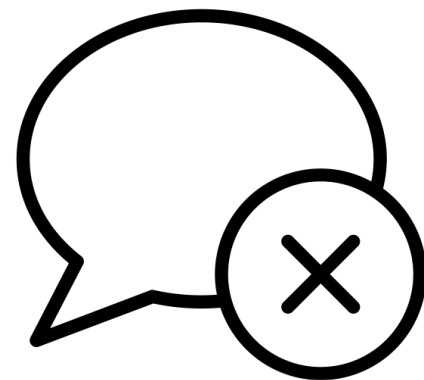
Зазначено, що не на все у даному контексті громадськість може вплинути через війну («*В стані війни на деякі речі громадськість впливати не може. І це проблема*»).

Було помічено протилежне – деякі студенти почали частіше згадувати деяких діячів (зокрема Чайковського) у контексті їх проросійськості («*студенти одразу кидаються «он русский», «московський наратив*»).

З цього приводу експертка висловила незадоволення («*ми повинні у правовому полі працювати, а не пару студентів вийшли і сказали «Чайковський, пішов на...»*»).

Висловлено підозру щодо «штучності» створення проблеми.

Зазначено про важливість роз'яснювальної та просвітницької роботи («*Зараз проблема взагалі є у необхідності просвітницькій такій, напевно, хоч і війна. Там війна а тут у нас своя війна*»).

Гіпотеза (яку варто перевірити кількісним дослідженням): деякі умовні прихильники «неоднозначних» постатей погодились би із прибиранням згадувань про них за умови прийняття відповідного закону про заборону або зміну назви.

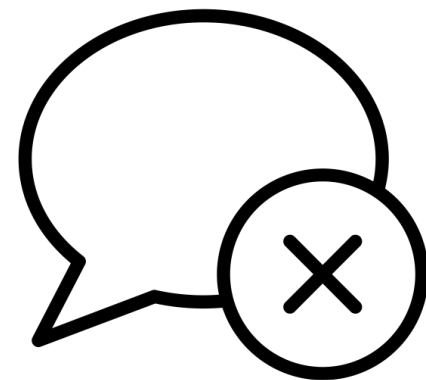
Ймовірно, активна просвітницька робота щодо певних постатей та їх проросійськості/проукраїнськості насправді буде доречною.

Причини уникань згадувань діячів, які було згадано:

- Зниження напруги в суспільстві («*Так щоб не провокувати і без того травмоване психологічно населення України на агресивну реакцію*»).
- Запобігання політизації, поспіху та хаотичності у рішеннях щодо певних постатей («*щоб не було на кшталт як зараз з Московським патріархатом і всієї цією історією*»).
- Це не на часі («*потрібно спочатку закінчити війну, а далі вже можна спокійно дискутувати на кшталт тої чи іншої постаті*»).
- Це є природньою реакцією («*Да, конечно и повсеместно, потому что ненависть ко всему русскому является естественной реакцией на нападение*»).

Приклади ситуацій «замовчування», які згадали респонденти:

- Спроби назвати НМАУ та Дніпровської академії, не згадуючи імен Чайковського та Глінки відповідно.
- Прикриття меморіальної дошки Булгакова («*Булгаков, пакет на його меморіальній дошці. Це, напевно, тимчасово, поки війна і інші ці думки зараз*»).
- Законодавча заборона цитування джерел, написаних російською мовою («*а як тоді твори Шевченка, написані російською в Петербурзі? Тоді в такий спосіб ми губимо ту рівновагу і навіть дещо здоровий глузд*»).
- Звернення Мінкульту щодо «поставлення на паузу» виконання творів деяких композиторів («*музична спільнота, культурні діячі, вони прислухались до цього і поставили на паузу виконання творів російських чи радянських*»).

З інших досліджень, які було проведено після початку повномасштабного вторгнення, є спостереження про те, що тема мови та культури на сьогодні справді є «болючою» для багатьох респондентів: як тих, хто відчуває дискомфорт, чуючи щось, що асоціюється з росією, так і тих, хто відчуває негативне ставлення до себе через свою російськомовність або лояльність до чогось навіть умовно проросійського.

Експерти нерідко стверджували, що помітили зміни громадської думки після початку повномасштабного вторгнення («Вторгнення повномасштабне, змінило все пов'язане з Росією»).

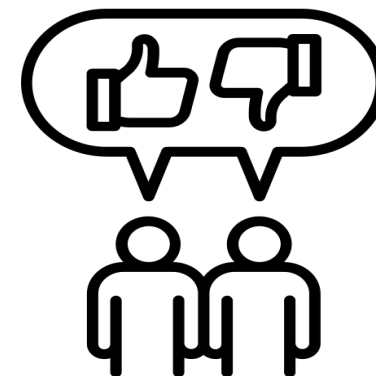
Експертка сказала, що громадська думка в її оточенні раніше змінювалась поступово, а російська агресія стала потужним каталізатором цього процесу («Великий паркан між нами і московією. Вже нарешті ці процеси хоч і шли але вони б десятиліттями йшли, якби 2022 не розрізав це»).

Помічено посилення національної свідомості українців («вони все більше хочуть дізнаватись про діячів, що творили, спілкувались і померли в Україні»).

Зазначено, що зміна громадської думки відбувається ще і у віковому розрізі. Люди віку 50+ виховані на радянських цінностях, «йде сильний зв'язок з московитською культурою». Покоління 20-30+ це люди з іншими орієнтирами, цінностями та свідомістю («молоде покоління має виразну проукраїнську позицію, не хоче мати спільного з імперією»).

Певну радикалізацію і несприйняття діячів, які асоціюються із РФ, названо «помстою» за те, що роками Росією пригнічувалась українська мова і культура. І це, на думку респондента, закономірний процес («Українське суспільство хоче помсти, справедливості, воно травмоване. Це не дасть спокійно сприймати ті сторони української історії, які пов'язані з країною-агресором», «это посттравматический синдром общественного мнения»).

Масштаби цих змін експерт порівняв із розповсюдженням вірусу («якщо вірус пішов по всій країні, суспільство волає, то тоді звичайного це все нехтується, змінюється, ламається, крушиться»).

З цього респондент робить висновок про неможливість толерантності суспільства до проявів російської (навіть умовно) культури. Принаймні до завершення війни.

Інший експерт упевнений, що з часом суспільство із цим впорається («Я вважаю, що це временные сложности наши. Мы с этим справимся»).

Дехто згадав, що Чайковський - росіянин («... автори пишуть «Україна не мислима без імені Чайковського» і таке інше. І коли диктуєш йому, це ж ви написали, то кажуть «Так, писали, але ми вважаємо, що він росіянин»).

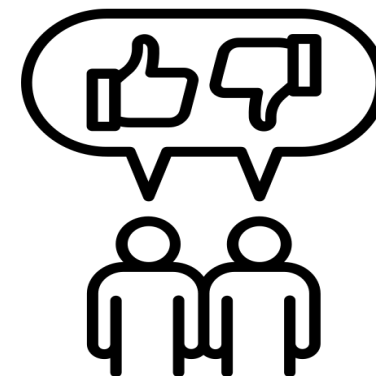
За словами експерта, має місце радикалізація сприйняття Чайковського («ми стикаємось з радикалізацією та образою, на те що робиться зараз у контексті війни»).

Це підтверджує експерт, який розповідає про те, що до 2022 року до Чайковського була велика повага серед студентів, а тепер – відразу до всього російського («Всі надбання не мають права на існування, вони виховали тих людей, які вторглись до нас. І в цьому контексті у молодого покоління погляд змінився кардинально»).

На думку деякого з експертів, навпаки – російського Чайковського чомусь почали робити українським («У моєму оточенні ми багато років вчили, Чайковський – російський композитор. До останнього року, коли ректор Національної академії України вирішив оголосити його раптово українським»).

Найбільш активним «захисником» Чайковського у консерваторії названо ректора («бояться відкривати рот проти ректора свого. У нас теж так майже. Перший, хто стверджує що треба зберегти ім'я – це ректор»).

Експерт висловив думку про те, що насправді тема перейменування консерваторії суспільству не цікава, для людей це не на часі. В якості доказу наводиться факт про те, що відповідна петиція на сайті Президента набрала лише 950 голосів за 90 днів.

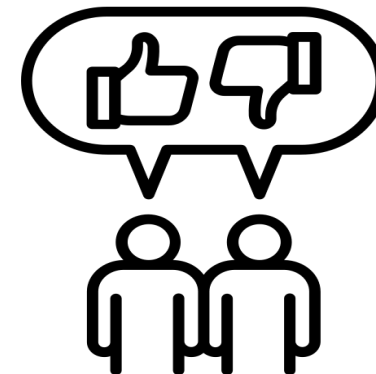
Інші ВНЗ певною мірою орієнтуються на консерваторію і не прибирають ті імена імперських та російських діячів, які є у їх назвах («це підтримують інші ВНЗ що не відмовились від імен та імперського впливу»).

Ті, хто не поділяють радикалізацію, зазначають, що не можна приймати рішення у культурі поспіхом («щоб в культурі маркувати щось «цінність/не цінність» треба як мінімум якийсь час щоб це відстоялось в нових реаліях»).

Тема має стати не такою «болючою» («Я за дослідження і розгортання, це далекий процес буде на десятиліття вперед. Коли не так боліти буде», «Бо зараз под війну можна все такого наворотити, що потім наше покоління нам просто цього не просять»).

Багатополарність – це нормально («Зріла демократія – коли є кілька позицій і враховується що є різні підходи, щодо формування культурної пам'яті. ... Ми ж і воюємо за свободу і демократію»).

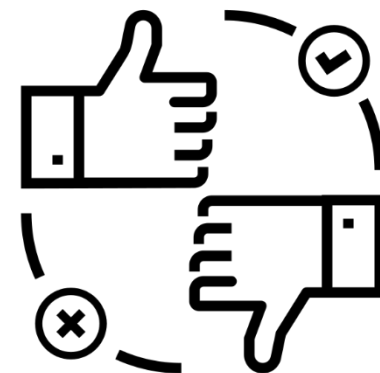
Експерт сказав, що не можна змішувати політику та культуру, згідно європейських норм. Забороняти якісь імена – це ознака тоталітаризму («а Європа каже, що культура і політика – це зовсім інші речі. Вони не поєднуються»).

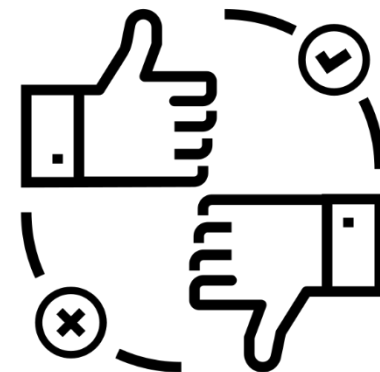
Тези можна використати для обґрунтування необхідності створення робочої групи з питань перейменування.

Аспекти, які згадували респонденти щодо тих чи інших діячів, узагальнено у таблицю.

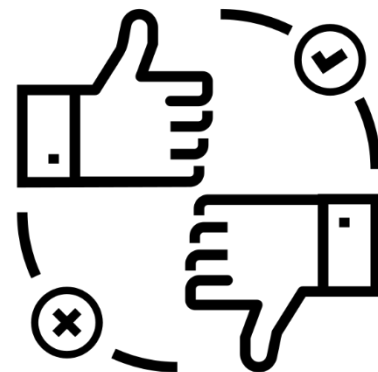
Діяч	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Лятошинський	<ul style="list-style-type: none"> «Він у всіх листах писав сам <i>«я советский композитор, был и останусь и буду доказывать делами»</i>. Лауреат двох сталінських премій. Писав оперу «Щорс», святкову кантату на честь Сталіна. 	<ul style="list-style-type: none"> Вважається видатним українським композитором. Є українцем, жив і працював в Україні. «Великий український композитор в масштабі України, але не світу».
Глінка	<ul style="list-style-type: none"> «Імперська людина». «Тільки забирав талановитих людей, хлопчиків з України». Не має творів, присвячених Україні, і генетичного коріння. 	
Глієр	<ul style="list-style-type: none"> Вчився у Москві 	<ul style="list-style-type: none"> Народився у Києві. Був ректором української консерваторії. «Багато зробив для країни».
Козловський	<ul style="list-style-type: none"> «Великий російський співак Великого театру». У Вікіпедію написали «великий російський». 	<ul style="list-style-type: none"> Народився у Полтаві. Закінчив київську семінарію. Заснував оперний театр у Полтаві. Його брат «співав американцям «Щедрик». Вважав себе українцем.

Діяч	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Гоголь	<ul style="list-style-type: none"> • Жив у Петербурзі. • Отримував стипендію від російського царя на закордонні подорожі. • Отримав освіту російською. • Говорив російською. • <i>«писав не про українців, а малоросов».</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Писав казки з використанням українських мотивів. • Жив в українському селі і про нього писав. • Його батьки спілкувались українською. • <i>«Він для України не персона що шкодила національній свідомості».</i>
Булгаков	<ul style="list-style-type: none"> • Не спримав УНР. • <i>«Називав українську мову собачою і писав російською».</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Ненавидів Жовтневу революцію (<i>«все написав у «Собачому Серці» про своє ставлення»</i>). • <i>«Босяк київський».</i> • <i>«Формував один з образів історичного Києва».</i> • Його твори забороняли В СРСР.
Шевченко	<ul style="list-style-type: none"> • Жив у Петербурзі. Загалом переважно жив у Росії, Казахстані. • Писав російською (зокрема, щоденники). • Отримував освіту в Росії. • <i>«Завжди був гарно вдітий і гулянки робив ... Він був би антигероєм, золота молодь яка по клубам ходить».</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Кажуть, він такий, про Україну думав і писав все – то ми йому простимо».</i> • Брав участь у формуванні національних рухів. • Боровся проти царя. • <i>«Чомусь Шевченко бачиться як батько, з бородою, все знає, ледь не бог минулого».</i>

Діяч	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Вернадський	<ul style="list-style-type: none"> Народжений у Петербурзі, помер у Москві. 	<ul style="list-style-type: none"> «Український народ йому вдячний і ніхто не ставить під сумнів його ім'я, мовчать». Про його ювілей як про важливу дату говорив Зеленський.
Корольов	<ul style="list-style-type: none"> «Здобутки з нього вижала радянська влада, певні наукові винаходи». 	<ul style="list-style-type: none"> «Чувака гнобили по лагерьам и он вообще служил в шарашкиной конторе». «Имя мирового значения запустившего человека в космос». Його музей у Житомирі.
Пирогов	<ul style="list-style-type: none"> Все життя служив в Російській імперії. 	<ul style="list-style-type: none"> Оперував у Києві на вулиці Хмельницького. «Якщо, наприклад, відмовитися від Пирогова і від його надбання, то ... на що опиратися?».
Каразін	<ul style="list-style-type: none"> Був міністром Російської імперії. 	
Сікорський		<ul style="list-style-type: none"> Народився і вчився в Україні.
Хмельницький	<ul style="list-style-type: none"> «Пішов у коаліцію з російським царем». 	<ul style="list-style-type: none"> «На сьогоднішній день за рамками сьогодення він зрадник, а тоді в ті часи він вибрав ту основу духовну, яка ближче була».

Майже кожен респондент називав і проросійські, і проукраїнські аспекти певного діяча через кому, у форматі «Він був асоційований з Росією, але от в цьому був українським».

Зазначалось, що нерідко дуже непросто виокремити проросійські/проукраїнські і моменти у біографіях (*«Мені складно зрозуміти проукраїнські/проросійські, в таких категоріях я не розмірковую»*).

Це пояснюють тим, що як Російська імперія, так і СРСР намагались цілеспрямовано уникати асоціацій з іншими національностями (*«У СРСР була тенденція така, знищити національності і зробити 1 загальну – советській»*).

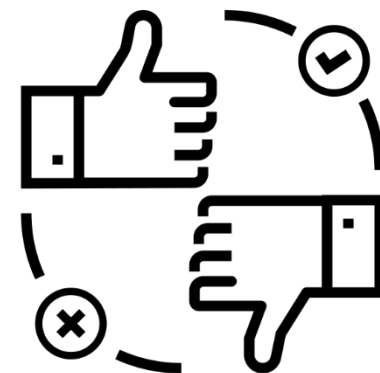
Декілька респондентів сказали, що діячів доречно розглядати у контексті не сьогодення, а саме їх часів. І в тих умовах дехто з них просто не міг бути іншим (*«ми намагаємось до історичних людей минулого, діячів, нав'язати нинішню повістку дня»*).

Пролунала думка про те, що дехто не сприймає «неоднозначність», неможливість чітко віднести діяча до російських, або українських (*«напевно, хтось не хоче приймати ці багаторівневість, складність культури/історії, неможливість однієї позиції. Це дратує таких людей»*).

Один експерт сказав, що це тимчасові складності (*«Я вважаю, що це временные сложности наши. Мы с этим справимся»*).

Лунали тези щодо некоректності звинувачень діячів минулого у «проросійськості»:

- *«Вони невинні, вони жили в той час, їм потрібно було якось працювати, жити, творити».*
- *«Митці це не генерали, які мають служити своїй країні, як наш Залужний. Я так вважаю. А це люди, які сіють добре й вічне».*

Висловлено думку про те, що діячів «імперських часів» часто вважають імперцями тому, що вони навіть не замислювались над тим, що можуть бути інші варіанти (*«мысли, что возможно другое устройство государственное, вообще даже в теоретических размышлениях не возникало»*).

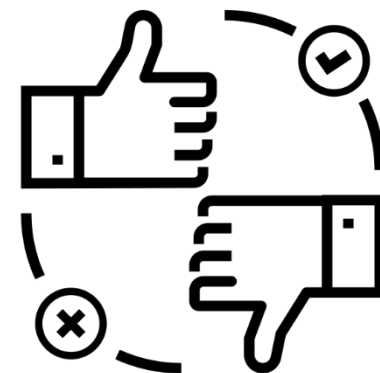
Один експерт сказав, що територіальна прив'язка, місце народження не визначає проукраїнськість чи проросійськість (*«Ни про какую проукраинскость это не может говорить, потому что территория это лишена истории государственности, она переходила много раз из рук в руки»*).

Теза щодо Шевченка: він вчився на території нинішньої РФ, оскільки *«там був культурний центр, а культура України пригнічувалась»*. Але завдяки цій освіті він зміг стати тим, ким став – він став українцем.

Зазначено, що не завжди можна отримати достовірну та правдиву інформацію для того, щоби робити висновки про діячів минулого (*«Як написаний «Кобзар» був – не знаємо, тексти були коректурі піддані, тому може справжні архіви дістанемо, але вони в Петербурзі»*).

Одна з експерток поділилась спостереженням про Гоголя: коли він жив в Україні, писав позитивні казки і міфи (*«там він дуже добрий, такий мрійливий, красивий»*). Після переїзду до Петербурга, *«то в нього з'явилися твори про харі, рожу, морди. Це Бердяев писав так»*.

Є висока ймовірність, що чимала частина суспільства не буде готова сприймати «неоднозначність» оцінки і неможливість віднести діяча до проросійських чи проукраїнських. Особливо під час війни. Гіпотезу варто перевірити кількісним дослідженням.

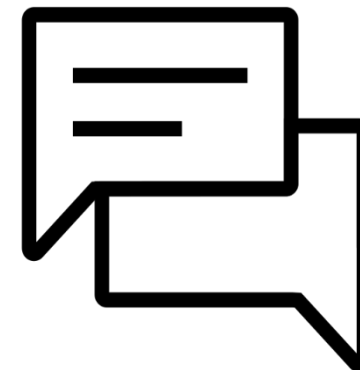
Тези для можливої інформаційної кампанії:

- Часто фактично неможливо однозначно визначити, діяч є проросійським чи проукраїнським.
- Джерела інформації про діячів можуть бути недостовірними.
- Контекст, у якому знаходились діячі тих часів, не варто ототожнювати із сьогоденням.

Критерій	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> • «Він назвав симфонію, присвячену Україні, малоросійською». • «Як професійний музикант що відрізняє підґрунтя, основу музики різних композиторів, не можу слухати бо я чую там московитську основу». • «Є факти що він використовував українські теми, але там були французькі та російські теми, тож це не є нам ніяким аргументом його української суті». • «Писав для російської аудиторії». 	<ul style="list-style-type: none"> • «Майже половина творів Чайковського присвячена Україні». • «Є видатні твори в нього, романси на слова Шевченка». • «Мелодика, сентиментальність, тип музики красивий, це справді українське наше». • «Надбання великою мірою сформовано українським фольклором». • «Надихався нашим українським мелосом і писав свої твори».
Географічний	<ul style="list-style-type: none"> • «В Україну приїжджав, але жив в Росії». • «Завжди писав листи, як сумує за Росією». 	<ul style="list-style-type: none"> • Перші свої твори Чайковський писав у Тростянці Сумської області. • Багато часу проводив у маєтку сестри у Кам'янці Черкаської області. • «Наші рахували, що десь він провів 37 років свого життя в Україні». • «До нас в Україну він приїжджав, вивчав фольклор, співаків слухав українських та хори, займався з дітьми».

Критерій	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Самоідентифікація	<ul style="list-style-type: none">• «Він не міг по іншому сказати тоді, що він малорос».• «Він казав «я – російський композитор».• «у нього багато листів у яких ми можемо бачити як він неодноразово називає себе не просто «русским», навіть «Великорусским».• «Факти з життя які б підкреслювали любов до України чи самоідентифікацію я не бачу».• «На рівні культурного сприйняття Чайковський є великоросом. Не кажемо, що це погано, він людина свого часу, критикувати його не можемо за це. Він відбиває світосприйняття часу і країни, де жив. Але до України стосунку він не має, казати що він українець – мені видається неможливим».• «В листах він констатував, що любить свою державу, це Російська Імперія на той момент».	<ul style="list-style-type: none">• «Борис Гмиря і все покоління тих людей знали, що Чайковський українець, ні в кого не виникало навіть питання».• «Не можна сказати що він був політизований композитор, що працював на російську ідеологію».

Зазначено, що дехто трактує фрази Чайковського «я - русский» як приналежність не до Росії, а до Київської Русі. Але точно знати не можна («ми вже цього не знаємо, це тільки наші догадки»).

Критерій	Проросійські/«чужі» моменти	Проукраїнські/«антиімперські» моменти
Генетичний / етнос	<ul style="list-style-type: none"> «Росіяни – це ті хто з 91 року живуть на території РФ, а він російський по етносу». 	<ul style="list-style-type: none"> З боку батька українці, з боку матері – французи («він росіянин – такий, як я китайка»). «Чайка був прадідом Чайковського, працював у Розумовського, служив у козацтві».
Мова	<ul style="list-style-type: none"> «Чайковський російською спілкувався». 	<ul style="list-style-type: none"> «А мама – чиста французенка, з нею він на французькій розмовляв».
Інше	<ul style="list-style-type: none"> Формування музичної освіти у Києві почали російські музичні товариства, зокрема, Чайковський. Отримував гроші від російського царя (що на думку експерти, не є свідченням проросійськості, оскільки в ті часи отримували такі гроші багато хто з діячів). «Президент країни-агресора вважає його символом та своїм улюбленим композитором». 	<ul style="list-style-type: none"> Радо спілкувався з українськими композиторами, з Лисенком. Він жив, творив та помер задовго до Жовтневої революції, навіть до народження Леніна начебто.

Аргументи за те, щоби залишити консерваторії ім'я Чайковського:

- Чайковський мав приналежність до консерваторії («*Листа він писав про необхідність заснування консерваторії, він підтримував студентів фінансово*»).
- Зважати треба на людину і її творчість, а не на політику («*ми маємо відсовувати політику на другий план, на першому це людина, її творчість, її надбання, її життя*», «*Мы же ценим результаты творчества, а не жизненного поведения или сексуальной ориентации Петра Ильича Чайковского*»).
- І Чайковський, і консерваторія – ті, хто несе прекрасне в світ («*Він показав прекрасне. І музика, і ВНЗ це також роблять – несуть прекрасне в світ*»).
- Це ім'я – велика честь і гордість («*Велика честь – такого композитора з українським батьком і французькою мамою мати на знамені консерваторії*»).

Чайковський є своєрідним взірцем, ним пишаються:

- На його творчості вчилися всі композитори («*навіть сучасні вивчають форму/мелодику Чайковського*»).
- Чайковський є відомим далеко за межами України («*Це ж наша гордість, завдяки ньому там в Америці і Мазепу поставлять і Черевички, і романси*»).
- Він є «*світовим надбанням і частиною світової історії*».

Експерт стверджує, що такі думки домінують серед викладачів консерваторії («*Більшу частину часу, що вони працювали в академії, Чайковський не був символом країни-агресора*»).

Додано тезу про те, що потенційно ці викладачі можуть сприйняти рішення щодо перейменування, якщо їм нададуть переконливі аргументи».

Висловлено ідею про те, що Кам'янку як місце, де чимало часу провів Чайковський, потрібно розвивати, відкривати для туризму («*От вам і для розбудови власної культури, а це вже контекст люди приїжджати будуть, готель, сувеніри*»).

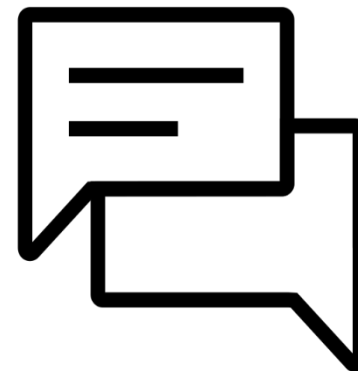
Озвучено пропозицію «забрати» у Росії Чайковського:

- Потрібно доносити до країн Європи та Америки «українськість» Чайковського (*«Америка і Європа, вони не знають цю інформацію, що він багато писав на українські теми»*).
- Скористатись прецедентом щодо художників (*«Куїнджі, Айвазовський, Репін - зняли таблички і написали «український художник»*).
- Якщо Чайковського почнуть згадувати як українського композитора, росіяни перестануть його виконувати (*«Я думаю через років 2-3 росіяни перестануть грати того Чайковського, бо скрізь він буде звучати як український з українським корінням»*).

Важливу роль у такому процесі мають відігравати органи влади (*«це робота Міністерства, кропітка робота»*).

Зазначено, що така кампанія потребує коштів, але ці витрати не на часі (*«А зараз кошти повинні всі йти на ЗСУ. На оборону держави, на перемогу. Тому воно не на часі»*).

Не виключено, що таку ініціативу можуть підтримати як противники перейменування, так і прихильники (доцільно перевірити на кількісному дослідженні). Така діяльність може певною мірою об'єднати тих, хто зараз сперечається.

Причини, з яких не можна лишати консерваторії ім'я Чайковського:

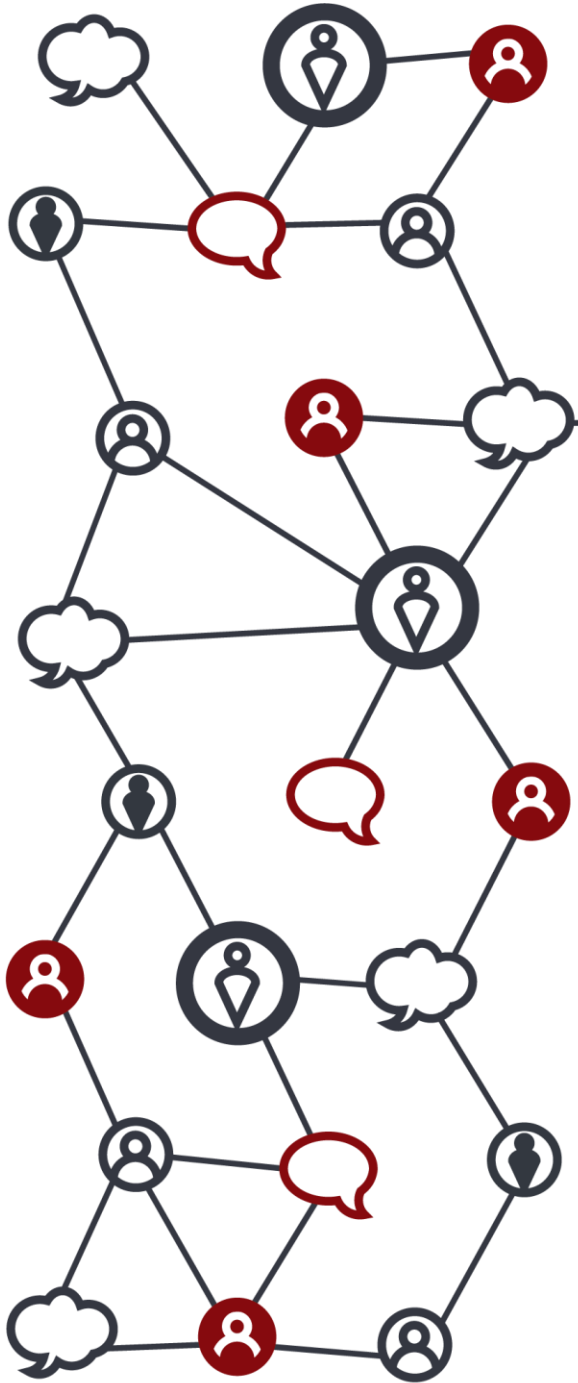
- На Майдані Незалежності, де відбувались події Революції Гідності й гинули герої, не може бути імені російського композитора.
- У представників консерваторії виникають незручні іміджеві ситуації на міжнародних конференціях (*«Країни, що підтримують нас, раптово дізнаються, що у нас ім'я московитського композитора. То виникає питання: чому ми можемо позбавитись впливу цього, а ви – ні, чому тоді підтримуємо?»*).
- Безпосередньо студентам консерваторії некомфортно на міжнародних заходах (*«я бачу, що наявність прізвища його в назві академії змушує студентів хвилюватись і невпевнено відчувати себе на міжнародній арені, де вони планують проявити національну свідомість і показати, що російське вони ставлять на паузу і виконують вітчизняне»*).
- Є думки про те, що *«якщо буде ім'я Чайковського, то це наче триколон на консерваторії»*
- Чайковський – символ країни-агресора. (*«У нас з нею війна, ми не можемо використовувати їх символи»*).
- Чайковський не має стосунку до України.

За твердженнями, експерта, хочуть прибрати ім'я Чайковського з назви консерваторії переважно студенти і деякі викладачі (*«Приїздили навіть 1+1 ... і питали у людей, шукали хоч 1 студента, хто був би проти перейменування – не знайшли»*).

Згадано причини і передумови дискусії щодо перейменування:

- Повномасштабне вторгнення РФ (*«Якби не було повномасштабного вторгнення, це прізвище існувало б та не викликало резонансу»*).
- Чайковський – всесвітньо відомий композитор, тому до нього більше уваги (*«Глінка, Прокоф'єв – у нас і до сих пір ці назви є, і ніхто не виступає проти них. Просто суспільство його не бачить»*).
- Росія роками привласнювала собі Чайковського, а Україну це не цікавило (*«Ми за це не воюєм чомусь, а вже згадуємо, коли приходить таке лихо для країни»*).
- Вибори ректора консерваторії (*«якби не передвиборча ця компанія осінню на місце ректора, то програвший підняв це»*).

більше досліджень на

<http://activegroup.com.ua>

(050) 410-21-80

Досліджуємо громадську думку з 2011 року